

DUBROVAČKI ŠUDAR / DUMANJSKI UBRUČIĆ PROJEKT REVITALIZACIJE IZRADE DOMAĆE SVILENE MARAME

Sanja Ivančić

Etnografski muzej Split
Iza Vestibula 4
21000 Split
sanja@etnografski-muzej-split.hr

Dubrovački *šudar* ili dumanjski *ubručić* jedna je od mnogih vrsta marama iz hrvatskog etnografskog naslijeđa. Ovoj vrsti marame ključna je riječ *domaće*: domaća svila – domaće tkanje – domaća uporaba, i to na uskom primorskom dijelu Dalmacije od Trogira do Dubrovnika. Revitalizacija, izrada replika dubrovačkih *šudara* / dumanjskih *ubručića*, i to u što vjerodostojnijem obliku prema sačuvanim originalnim predlošcima bio bi i uspješan završni čin *misije i vizije* ovog projekta.

Predstavljanje projekta

Namjera projekta *Dubrovački šudar / dumanjski ubručić* isticanje je posebnosti jedne od mnogih vrsta marama iz hrvatskog etnografskog naslijeđa. *Dubrovački šudar / dumanjski ubručić* – svilom otkana marama domaće izrade – malo je poznata drugim srodnim strukama i široj javnosti jer samo nadležni muzejski stručnjaci, kustosi i restauratori tekstila imaju privilegiju uvida u ove vrste predmeta i prepoznavanja njihove vrijednosti.

Zato su ovaj projekt inicirale tri muzejske ustanove: Muzej grada Kaštela, Etnografski muzej Split i Etnografski muzej Dubrovačkih muzeja, a sve s ciljem provjere ranijih obrada i saznanja o ovom predmetu, te njihove dopune novim slojem istraživanja dobivenih suvremenim tehnikama i tehnologijama.

Osim uobičajenog društveno-humanističkog pristupa – vizualne i stilske analize predmeta *očevidom*, analize već objavljenih radova i podataka prikupljenih ranijih generacija muzejskih stručnjaka, a radi detaljnije identifikacije predmeta – u projekt je uključen Znanstveno-istraživački centar za tekstil Tekstilno-tehnološkog fakulteta u Zagrebu.

Tekstilno-tehnološke analize rađene su na dvanaest odabranih muzejskih primjeraka dubrovačkih *šudara*: deset primjeraka iz Muzeja grada Kaštela i dva atipična primjerka iz Etnografskog muzeja Split.

Laboratorijsko-instrumentalnim analitičkim metodama uz pomoć suvremene digitalne tehnologije napravljena je detaljnija fizička dekompozicija marama. Utvrđen je sirovinski sastav pređe, njezina finoća i konstrukcija u osnovi i potki, te gustoća niti u strukturi marame. Nadalje, potvrđena je vrsta tkanja, odnosno *veza*, kao keper tkanje. Utvrđen je i raport, broj i raspored boja niti u osnovi i potki, kojima su se postizali utkani (karirani) motivi na ovim maramama.

Izvršene tekstilno-tehnološke analize, osim stručnog i znanstvenog doprinosa, imaju i svoju praktičnu stranu, a to je priprema za izradu replika marama u što vjerodostojnijem obliku, prema sačuvanim originalnim predlošcima.

Uspješna revitalizacija dubrovačkih *šudara / dumanjskih ubručića*, bilo manufakturne izrade ili masovne industrijske proizvodnje, bio bi i uspješan završni čin *misije i vizije* ovog projekta.

Kao uistinu autentičan hrvatski modni dodatak u ponudi zamiruće tekstilne industrije ili vrlo asocijativan suvenir, poput *napuljske pize* ili šestinskog kišobrana, vjerujemo da bi replika ovakve marame bila doličan takmac dizajnerskim vrstama marama i šalova u ponudi modne marke *Croata*. Naime, jedinstvenost i kvalitetu ovog predmeta ne nalazimo isključivo u njegovoj luksuznosti, nego i u vjerodostojnosti domaće izrade i nasljeđa.

Predstavljanje predmeta

- Dubrovački *šudar* / dumanjski *ubručić* vrsta je ženske tradicijske marame čiji su primjerci sačuvani u etnografskim zbirkama muzeja u Splitu, Dubrovniku, Kaštelima i Zagrebu.
- Dubrovački *šudar* / dumanjski *ubručić* svilena je (kvadratna) marama približnih dimenzija 70 x 70 cm, otkana uobičajeno dvobojnom ili trobojnom svilom zagasitih boja u raportu niti kojim se dobiva motiv uzdužnih i/ili poprečnih pruga, ovisno o gustoći raporta te rasporedu niti u osnovi i potki.
- Dubrovački *šudar* / dumanjski *ubručić* ručno je otkan predmet od prirodnih svilenih niti dobivenih iz domaćeg uzgoja dudovog svilca.
- Dubrovački *šudar* / dumanjski *ubručić* bio je tkan tehnikom koja se u etnologiji naziva *u četiri nita*, a u tekstilno-tehnološkoj terminologiji *jacquard* ili *keper tkanje*.
- Dubrovački *šudar* / dumanjski *ubručić* tekstilni je predmet koji se izrađivao i upotrebljavao na uskom primorskom dijelu Dalmacije, od Trogira do Dubrovnika.
- Dubrovački *šudar* / dumanjski *ubručić* u dubrovačkoj se sredini isključivo naziva dumanjskim *ubručićem*, a na prostoru srednje Dalmacije dubrovačkim ili ragužejskim *šudaram*, što upućuje na Dubrovnik kao izvorište prvotne i specifične pojave ove vrste marame.
- Dubrovački *šudar* / dumanjski *ubručić* bio je predmet polivalentne upotrebe.

- Dubrovački *šudar* / dumanjski *ubručić* fizički je neobičajeno otporan tekstilni predmet u odnosu na druge (svilene) tekstilije povijesne vrste, bilo od ručno ili industrijski izrađenih tkanina.

Status predmeta

Dubrovački *šudar* / dumanjski *ubručić* naoko je neugledan predmet u odnosu na neke raskošne vrste povijesnih tekstilija sačuvanih po muzejskim i drugim zbirkama tekstilnih predmeta.

Kao samostalan predmet izrazito je bio interesantan etnologinji Marijani Gušić (1901. – 1987.), koja u tri navrata ističe njegov entitet unutar domaćeg tekstilnog rukotvorstva: u *Tumaču izložene građe* iz 1955. godine, u katalogu izložbe *Tekstil i keramika* iz 1959., te u izdanju *Svila u vezu i tkanju na dalmatinskom narodnom ruhu* iz 1970. godine.

U *Svila u vezu i tkanju na dalmatinskom narodnom ruhu* tumačeći vitrinu XIV. istoimene izložbe Etnografskog muzeja Split ona kaže:

„Svileni rupci, kako ih tu u nevelikom izboru donosimo nose različite nazive: u Dubrovniku zovu ih dumanjski *ubručići*, a u Dalmaciji to su dubrovački *šudari*. U Dubrovniku i dalmatinskim gradovima takvi su rupci, istkani od domaće svile, služili u kući kao priručna roba za različitu upotrebu. Takvim se rupcem prekrio kakav stolić ili se u njem nosilo voće s trga ili kakva sitna kupovina. Izrađivale su ih trećoredkinje dumne picokare, koje su ih i same nosile oko vrata kao neku pripadnost svojoj profanoj ali monaškoj skromnoj odjeći. Otuda, po proizvodnji i po upotrebi dubrovački naziv ovim predmetima. Ipak, zna se da su ih u drugim gradovima na našem primorju tkale žene iz puka, pa su ih starije žene nosile npr. u splitskom Varošu i u Trogiru, kao rupce s kojim su se pokrivala ulazeći u crkvu. Izrađeni od grublje svilene pređe, skinute s vanjskog omotača svilenih čahura, i svagda tamnih boja, ovi su rupci tako savremeni u svom solidnom izgledu i dobroj fakturi da u svem odgovaraju modernim zahtjevima aktualnog tekstilnog dizajna.“ (Gušić 1970, 9).

U *Tekstilu i keramici* predstavlja ih pod nazivom ragužejski *šudari*. Zanimljivo je i to što ih u *Svili u vezu i tkanju na dalmatinskom narodnom ruhu*, publikaciji Etnografskog muzeja Split, uopće ne imenuje kao vrstu i predmet, te ih u kontekstu svilarstva stavlja isključivo u dubrovački prostor i tradiciju izrade.

Ono što je Marijana Gušić u svojim radovima navela o dubrovačim *šudarima*, odnosno dumanjskim *ubručićima*, ostalo je nepromijenjeno.

Ova vrsta marama ne navodi se i ne obrađuje u kasnijim radovima srodnih etnografskih tema: ni u vrlo opsežnoj i reprezentativnoj studiji o vrstama domaćih tkanja na izložbi i u publikaciji *Čarolija niti* iz godine 1988., ni u ne toliko davnoj izložbi *Kapa dolje! Priča o (ne)pokrivanju glave*, o raznim vrstama oglavlja, kojom je Etnografski muzej u Zagrebu u rujnu 2019. obilježio stotinu godina svojeg djelovanja.

Povijest predmeta

Međutim, još je intrigantnije to što dumanjskih *ubručića* nema ni u pregledu vrsta i tipova dijelova narodnih nošnji dubrovačkog primorja, predstavljenih 2011. godine izložbom i istoimenim katalogom *Kako ti stoji u škrinji, tako stoji i na tebi* (Margetić, 2011). Potvrda je to dosadašnjih saznanja da su dumanjski *ubručići* bili i u potpunosti ostali tekstilni inventar samo unutar uskog i zatvorenog prostora dubrovačkih zidina i redovničkog kruga dubrovačkih trećoretkinja *dumna picokara*.

Prema ovoj studiji narodnih nošnji s krajnjeg juga Dalmacije, dumanjski *ubručići* nikada se nisu integrirali u narodnu nošnju Dubrovačkog primorja, bilo jadranskog ili dinarskog tipa (ženskih) nošnji.

S druge strane, sasvim je sigurno da se baš u razdoblju najznačajnijih državnih poticaja za uzgoj stabala bijele murve (duda) i životinjske vrste dudova svilca, odnosno svilarstva/svilogojstva kao gospodarske djelatnosti u cijeloj Dalmaciji u 19. st., učestalo bilježi izrada i upotreba ove vrste marama u pučkim sredinama i ženskim nošnjama Splita, Trogira i Kaštela. Prema svim sastavnicama izrade, predmet je u cijelosti sukladan dumanjskom *ubručiću* iz Dubrovnika, ali se izrađuje i koristi pod nazivom *šudar*, romanskom imenicom za maramu uz pridjev dubrovački, ili potpuno romaniziranim nazivom ragužejski *šudar*.

Iz toga bi se dalo zaključiti da je dubrovački *šudar* u srednjoj Dalmaciji vrsta gotovog predmeta usvojenog izravnom trgovinom Dubrovnikom s dalmatinskim trgovcima. Njihova kasnija izrada u Splitu, Kaštelima i Trogiru u 19. st. temelji se na institucionalnom obučavanju i poticajima austrijske uprave u uzgoju i izradi svile kao sirovine, te na oglednim starijim dubrovačkim uzorcima, izvornim predlošcima ove vrste marama.

Za pretpostaviti je da je njegova izrada opstajala negdje do Prvog svjetskog rata i propasti Austro-Ugarske, a upotreba opstajala u starijim dobnim skupinama do Drugog svjetskog rata.

Literatura:

Brenko, Aida, Kurtin, Mareta i Vesna Zorić. 2019. *Kapa dolje! Priča o (ne)pokrivanju glave*. Zagreb: Etnografski muzej Zagreb.

Gušić, Marijana. 1955. *Tumač izložene građe*. Zagreb: Etnografski muzej Zagreb.

Gušić, Marijana. 1959. *Tekstil i keramika Jugoslavije*. Zagreb: Etnografski muzej Zagreb, Muzej za umjetnost i obrt.

Gušić, Marijana. 1970. *Svila u vezu i tkanju na dalmatinskom narodnom ruhu*. Split: Etnografski muzej Split.

Margaretić, Barbara. 2011. *Kako ti stoji u škrinji, tako stoji i na tebi*. Dubrovnik: Dubrovački muzeji, Etnografski muzej.

Radauš Ribarić, Jelka. 1988. *Čarolija niti*. Zagreb: Muzejski prostor.

Prilozi

Slika 1

Primjer dubrovačkog šudara iz
Etnografskog muzeja Split

Slika 2

Uzorak tkanja dumanjskog
ubručića iz Etnografskog
muzeja u Dubrovniku

Slika 3

Dubrovački šudari iz fundusa
Muzeja grada Kaštela

Slika 4

Tekstilno-tehnološka analiza
Znanstveno-istraživačkog centra
za tekstil na Tekstilno-tehnološkom
fakultetu u Zagrebu